

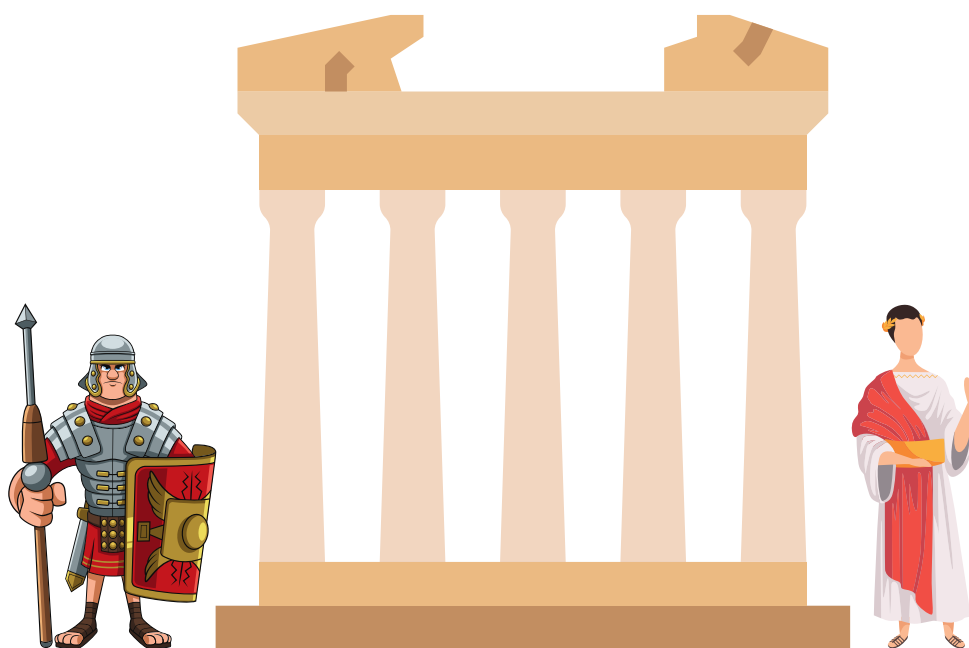
ÈPOCA ROMANA

DOSSIER PER A LES ESCOLES

Índex

1. Introducció.....	3
2. Cronologia.....	4
3. Economia.....	6
4. Societat.....	7
5. Cultura.....	8
6. Creences.....	9
7. Idees principals.....	10
8. Glossari.....	11
9. Recursos.....	12

Contingut i disseny: Nina Laming
Coordinació: Museu d'Història de Manacor

1. Introducció

Els romans coneixien Mallorca i Menorca com les *Baliares*, mentre Eivissa i Formentera eren les *Pityusae*. Els habitants d'aquestes darreres, colons fenicis i després púnics, foren durant segles el principal nexa d'unió dels balears amb l'exterior i, de fet, contribuïren a donar a conèixer als romans la realitat interna de les *Baliares*. L'altra gran font d'informació sobre les illes eren els escrits dels autors grecs, com Diodor de Sicília (segle I aC):

Just enfront d'Ibèria hi ha unes altres illes anomenades Gimnèsies pels hel·lens, perquè els habitants viuen nus de vestit a l'estació de l'estiu, però pels nadius i pels romans són anomenades "balearídes" perquè llancen amb més habilitat que tots els homes pedres grosses amb les fones. [...] Ambdues illes tenen una bona terra productiva i un nombre d'habitants superior als trenta mil. Dels productes de la terra per a l'alimentació no produeixen gens de vi. Per això també són tots ells en desmesura enclins al vi, pel fet que a casa seva escasseja. Diod. Sic. 5, 17.

Quan Roma, estenent el seu poder per tota la Península itàlica, a principis del segle III aC arribà a Sicília, es topà amb els cartaginesos amb intencions semblants. Una sèrie d'enfrontaments entre els dos culminaren amb la derrota cartaginesa a la segona guerra Púnica (218-202 aC). Els romans controlaren la Península ibèrica i l'organitzaren com a província romana. Això no obstant, les illes no foren focus de la seva atenció directa fins molt després, ja que segurament romangueren com un territori marginal dins les campanyes dels romans fins al 123 aC, data de la conquesta de les *Baliares*.

A partir d'aquest moment, l'arribada de nous colons i l'adopció de costums itàlics a les *Baliares* no es va produir d'una forma ràpida. Així, a Manacor podem trobar nuclis indígenes habitats en plena època romana, com el poblat de s'Hospitalet Vell, i també assentaments romans de nova planta, com la vil·la romana del turó des Pou de Son Joan Jaume. Aquest darrer exemplifica la implantació d'un nou model econòmic, així com l'assentament de població immigrada amb costums plenament romans.

2. Cronologia

La fundació de Roma es considera que va ser l'any **753 aC**. Segons el mite és creada per Ròmul i Rem, dos germans bessons. Aquesta ciutat fou governada per successives monarquies fins que l'any **510 aC**, a causa dels abusos de poder, s'instaura una república dominada principalment pels patricis.

Si un aspecte caracteritzà els romans fou la seva ànsia expansiva. Al començament s'expandiren dins Itàlia cap al sud, però després es començaren a expandir cap a la resta de la Mediterrània.

En aquest moment la potència hegemònica a la Mediterrània són els púnics, una cultura oriental que es va establir a distints indrets. La rivalitat entre Roma i l'imperi púnic farà que entrin en conflicte fins a un total de tres vegades. La guerra més rellevant és la II Guerra Púnica, entre el **218 al 202 aC**. A les Balears en aquests moments trobam la cultura talaiòtica; exceptuant Eivissa, dominada pels púnics. A la guerra participen foners balears i s'intensifiquen els contactes.

Els anys **123-121 aC**, Q. Caecilius Metellus, anomenat el Balearics, du a terme la conquesta romana de Mallorca i Menorca. El **105 aC** foners balears lluiten dins l'exèrcit romà a Àfrica.

El **81 aC** esclata una guerra interna a Roma producte de la crisi de la República romana. Les Balears són escenari de les lluites entre Metel Pius (nebot del Baleàric) i Sertori.

El **70 aC** es dona l'impuls urbanístic a Pollentia.

El **57 aC** Juli Cèsar té a les seves ordres foners de les Balears durant la campanya a la Gàl·lia.

El **27 aC** s'inicia el principat d'August, fins a l'any 14 dC. Es fa una reforma provincial de manera que les illes queden incloses dins la Província Hispania Tarraconensi.

Entre el **10 aC i el 6 dC** es fan pactes de patronat de la ciutat de Bochorus (a Pollença) amb dos prohoms de Roma.

2. Cronologia

- **218-202 aC:** Segona Guerra Púnica (Roma contra Cartago)
- **Segle III aC:** intensificació dels contactes entre els talaiòtics i els púnics d'Eivissa
- **123-121 aC:** conquesta romana, dirigida per Quint Cecili Metel, el baleàric
- **105 aC:** foners balears lluitant dins l'exèrcit romà a Àfrica
- **81 aC:** les Balears són escenari de la guerra entre Metel Pius (nebot del baleàric) i Sertori
- **70 aC:** impuls urbanístic a Pollentia
- **57 aC:** Juli Cèsar té a les seves ordres foners de les Balears durant la campanya a la Gàl·lia
- **Regnat d'August (27 aC - 14 dC):** reforma provincial, les illes passen a formar part de la *Tarreconense*
- **10 aC - 6 dC:** pacte de patronat de la ciutat de Bochorus (Pollença) amb dos prohoms de Roma

3. Economia

L'interès per comerciar amb els indígenes de la Península ibèrica havia duit als grecs, als fenicis i als romans a navegar-hi passant per les illes. Així doncs, les necessitats derivades d'aquestes escales i dels primers intercanvis foren les que provocaren els primers contactes entre els indígenes i els comerciants forans.

De la mateixa manera, quan els romans conqueriren les illes, el seu primer interès va ser establir bases per fer segures les rutes entre la Península itàlica i la ibèrica usant els ports naturals de les Balears. Això representà l'inici de la lenta però inexorable incorporació de Mallorca i Menorca a l'entorn cultural i econòmic de Roma. No obstant això, durant molts de segles els dos tipus d'economia —indígena i romana— varen conviure a les illes. L'economia indígena segurament va quedar relegada a àrees marginals i es basava en una agricultura de subsistència i una ramaderia extensiva, sense moneda i amb un intercanvi local. L'economia romana devia ocupar les millors zones, i es basava en la producció agrària de productes comercials, en la monetització de tot el procés i en l'intercanvi dins un mercat mediterrani.

Un exemple de l'entrada de l'àrea de Manacor en els circuits comercials romans és la nau romana de Portocristo, enfonsada al segle I dC. En primer lloc, aquest vaixell carregat de llumetes i d'altres productes, evidencia l'ús d'aquest port natural com a escala per a les naus comercials. En segon lloc, mostra la més que possible demanda d'objectes manufacturats, com les refinades llumetes, per part dels colons romans o dels indígenes romanitzats.

Abans de l'arribada dels romans tot fa pensar que l'ús de la moneda era molt reduït i així ho testimonien alguns escriptors grecs sobre els habitants de les Balears quan diuen que: *«Mai no utilitzen cap tipus de moneda de plata ni d'or i en general impedeixen que n'entrin a l'illa. Addueixen aquest motiu, que antigament Hèracles féu una expedició contra Gerió que era fill de Crisaor i que havia aconseguit moltíssim argent i or. Per tenir, doncs, la fortuna no cobdiciada, allunyaren d'ells la riquesa d'argent i també d'or. Per això, d'acord amb aquesta opinió, a les campanyes bèl·liques amb els cartaginesos, que realitzaren temps enrera, no duïen la soldada a les seves pàtries, sinó que, comprant-se dones i vi, la malgastaven tota en això.»* Diod. Sic. 5, 18.

En contrast, l'arribada dels romans va significar la lenta però sòlida adopció de les monedes, que utilitzaren de cada vegada més per als intercanvis, assimilant-ne el valor intrínsec i assignant-lo a cada producte, conceptes nous per als indígenes.

4. Societat

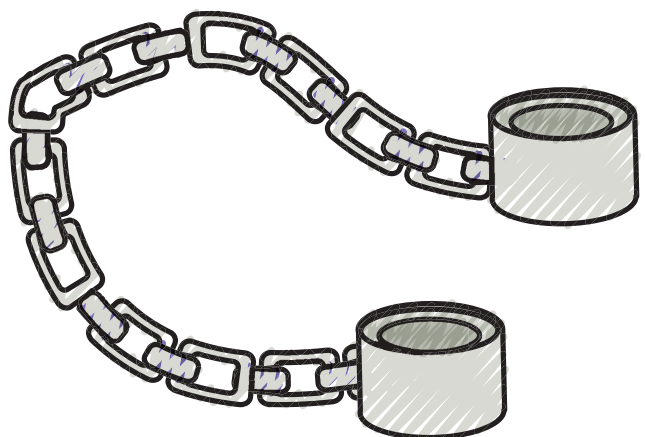
La societat romana era prou jerarquitzada. Comprenia dos grups de persones principals: els homes lliures i els no lliures. Els primers eren aquells que gaudien de drets com, per exemple, el dret al matrimoni, a rebre herències, etc.; mentre que els segons no tenien drets i eren propietat d'un altre home lliure. Els homes no lliures eren els esclaus.

A l'antiga Roma era molt fàcil caure en situació d'esclavitud: quan eres pres com a botí de guerra, quan t'endeutaves o quan ja eres fill d'esclaus.

Dins el grup dels homes lliures diferenciam entre patricis i plebeus. Els patricis eren la classe dominant, que gaudien de riquesa i poder. Es podia ser patrici per naixement, ja que cada una de les famílies patrícies era descendent d'una divinitat. Els homes plebeus eren lliures però no tenien poder i romanien subjugats.

Al llarg de la història de Roma s'han produït molts de conflictes entre els plebeus i els patricis.

Quan els romans s'estableixen a les illes Balears, els talaiòtics queden sotmesos a un nou ordre polític i han d'acollir nous costums.

5. Cultura

L'alimentació és a la base de la supervivència de qualsevol societat. Per aquest motiu els canvis en la dieta, la cuina i la producció d'aliments ens indiquen com de profunds varen ser els canvis en un determinat moment de la història. Pel que fa a l'època romana, a Manacor es documenta una dualitat de costums: d'una banda, la pervivència dels hàbits alimentaris indígenes, i de l'altra, l'arribada i difusió de nous costums romans. Aquests canvis es poden observar en la presència de nous productes i, sobretot, de nous utilatges de cuina i vaixelles de taula. Les àmfores de vi, oli i salsa de peix (garum) són habituals en els jaciments d'aquest època.

Animals tan coneguts per a nosaltres com la rata varen arribar a Mallorca en època romana. Això ens indica com varen ser d'importants els contactes de les illes amb l'exterior en aquest temps, ja que abans no havien arribat moltes espècies d'animals que avui ja ens pareixen autòctones.

A Mallorca i Menorca, les *Baliares*, no es va produir vi fins a l'arribada dels romans, encara que sabem per les fonts escrites que als seus habitants els agradava beure'n i que n'importaven d'Eivissa, el sud d'Itàlia i la costa catalana, entre altres llocs. Segurament durant el segle I dC es va iniciar la producció de vi a Mallorca, i, si hem de fer cas a Plini el Vell (23-79 dC), amb cert èxit.

De les províncies hispàniques els vins Lacetans són famosos per la seva abundància, els Tarraconins i Lauronenses per la seva exquisidesa i, d'entre els de les illes, els baleàrics són comparables als millors d'Itàlia. [Plini, Nat. Hist. 14, 71]

La primera arribada de persones de fora de les illes en quantitat important de què tenim constància històrica es va produir arran de la conquesta romana del 123 aC. Això va causar un fenomen cultural molt important: la població local va tenir contacte per primera vegada amb molts dels costums dels nouvinguts, costums per a ells igual d'exòtics que els dels indígenes per a la nova població romana de les illes. Entre aquests costums arribats amb els romans, un dels més significatius i desconeguts a les illes va ser l'escriptura. La societat indígena no havia tengut la necessitat de posar per escrit la seva història, els seus mites o els seus contes, confiant fins llavors en la tradició oral. Contràriament, la cultura romana feia segles que havia desenvolupat la seva pròpia escriptura per comunicar-se i per deixar uns testimonis que avui ens resulten d'un immens valor històric.

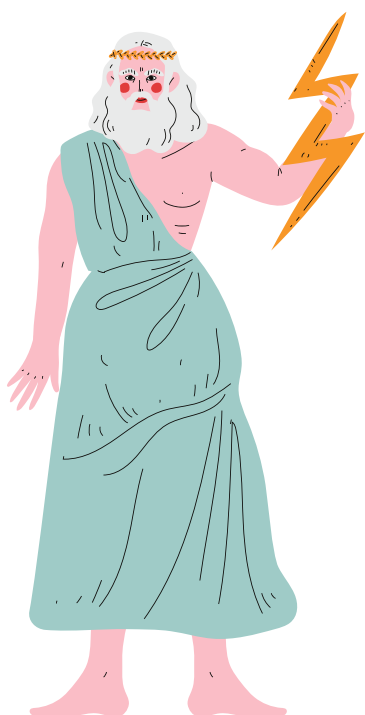
6. Creences

Durant l'època romana a Mallorca, en la religió, com en altres aspectes, es va produir una superposició de costums. D'una banda, els cultes indígenes seguien vigents, i de l'altra, els colons havien duit els seus propis déus amb ells. A més, els indígenes anaven adoptant alguns d'aquests déus i adaptant algunes característiques dels déus romans al culte indígena, de manera que existia una convivència entre diverses creences i costums. No tenim notícia de cap conflicte religiós significatiu fins al segle V dC, en què els cristians de Ciutadella cremen la sinagoga de Maó.

La mort era molt important per als romans ja que significava el pas cap a una nova vida. Tots tractaven amb respecte els seus morts, alguns dels quals arribaven a formar part dels Lars, els déus protectors de les llars. Les necròpolis estaven situades per llei fora de les ciutats, normalment a ambdós costats de les vies d'entrada. Això no només era una mesura higiènica per evitar malalties sinó que servia per donar visibilitat a les tombes ja que els romans creien que la memòria del difunt en perpetuava l'existència. Per la mateixa raó, les làpides es feien en pedra, per garantir-ne la conservació.

Els dos tipus d'enterrament que es realitzaven eren la incineració i la inhumació. Aquesta darrera es va generalitzar quan el cristianisme es va convertir en religió oficial.

Un costum estès principalment entre les classes benestants era posar una moneda a la boca del difunt. Aquesta moneda era per pagar Caront, el barquer de l'Hades, el regne dels morts.

7. Idees principals

CRONOLOGIA

123 aC - 455 dC

ARQUITECTURA

Planificació especial de les ciutats: *cardo*, *decumanus*, *forum*. Exemple: Pollentia.

Vil·les romanes: sa Mesquida, Santa Cirga, Son Joan Jaume.

SOCIETAT

Jerarquitzada: homes lliures (patricis i plebeus) i homes no lliures (esclaus).

VIDA DOMÈSTICA

Introducció de nous aliments.

LLENGUA

Llatí. Introducció de l'escriptura a les Balears.

RELIGIÓ

Introducció dels déus greco-latins.

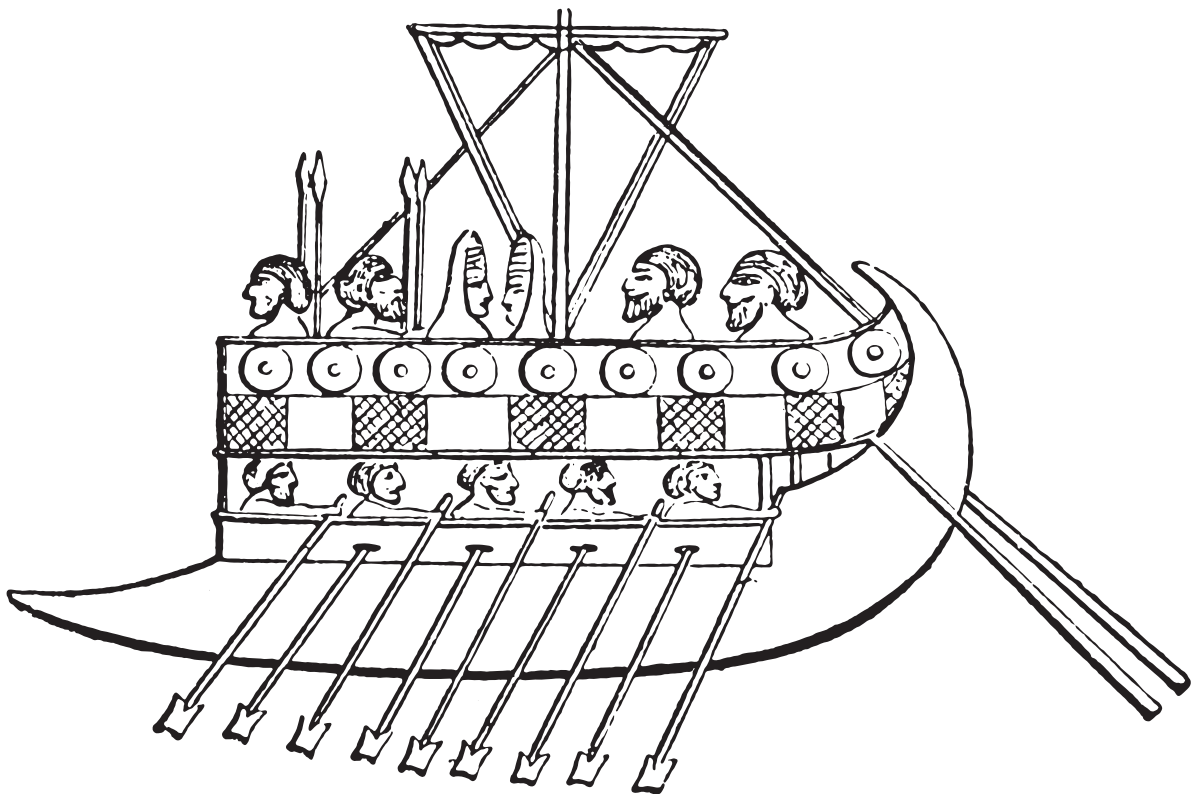
Nous rituals funeraris.

ECONOMIA

Sistema expansiu: botins. Esclavisme. Intercanvis comercials.

8. Glossari

- **Fenícis:** eren els habitants de Fenícia, una regió del Pròxim Orient. A partir del segle VIII aC, alguns fenícis parteixen cap a la Mediterrània Occidental, on funden factories comercials, i després funden colònies. És el cas d'*Ebussus* (Eivissa), *Gadir* (Cadis), etc.
- **Púnics:** descendents de fenícis que fundaren la ciutat de Cartago al Nord d'Àfrica i que també s'expandiren a la resta de la Mediterrània.
- **Colons:** fundadors de colònies.
- **Foners:** mercenaris que tenien per arma la fona.

9. Recursos

- **Jaciments i museus**

- Vil·la romana de sa Mesquida (Santa Ponça)
- Pollentia
- Per veure objectes dels romans podeu visitar la sala romana del Museu d'Història de Manacor
- També hi ha objectes romans al Museu Arqueològic de Son Fornés

- **Pàgina web**

- Tallers en línia
- Jocs en línia
 - Retallables de personatges romans:
<https://museudemanaacor.com/es/recortables/personajes-romanos-para-recortar>
 - Joc de pistes: <https://museudemanaacor.com/es/juegos-de-pistas/7-errores-historicos>
- Col·lecció virtual
 - Bust de Bacus: <https://sketchfab.com/3d-models/bust-de-bacus-4c6913ddca7a40268e3f1c5b11b8ded2>
 - Llumeta: <https://sketchfab.com/3d-models/llumeta-de-la-forma-b-iii-1-de-terra-sigillada-dfe60a5b0a6e44fba96a6d8364150947>

- **Tallers al Museu**

- Jugant amb els romans

- **Maletes viatgeres**

- <https://museudemanaacor.com/es/educacio/maletes-viatgeres>

- **Biblioteca del Museu**

- Bou, Quim: *Balears, Ara i abans: Els púnics, vol. 3*, Editorial Dolmen, ISBN 9788415201267
- Bou, Quim: *Balears, Ara i abans: Conquesta Romana, vol. 4*, Editorial Dolmen, ISBN 9788415932079
- Cifuentes, Pedro: *Historia del Arte en comic, Volumen 1, El mundo clásico*, Ediciones Desperta Ferro, ISBN 978-84-949540-6-1
- Cingoli, Lorenza: *La historias más bellas de la antigua roma*, Editoriales Gribaudo, ISBN 9788417127442
- Gros de Beler, Aude: *Egipte al teu abast*, Editorial Empúries, ISBN 9788497873086
- Morales, Daniel: *Los romanos*, Editorial LIBSA, ISBN 978-84-662-3886-1
- Trujillo, Eduardo: *Busca a l'antiga roma*, Editorial Susaeta, ISBN 978-84-677-418-0